

MATTI KLINGE

Johanna Ilmakunnas & Henry Rask

MATTI KLINGE, HEDERSMEDLEM av Svenska litteratursällskapet i Finland, föddes den 31 augusti 1936 i Helsingfors där han växte upp, studerade och verkade som forskare och professor. Klinge avled i Helsingfors den 5 mars 2023.

Efter studentexamen började Klinge studera historia vid Helsingfors universitet, där han avlade både filosofie kandidatexamen 1959 och doktorsexamen 1969. Han var forskare vid Finlands Akademi 1968–1970 och 1972–1975 och däremellan gästprofessor i Paris 1970–1972. Klinge utnämndes 1976 till professor i historia vid den svenska lärostolen vid Helsingfors universitet. År 1960 gifte sig Klinge med förlagsredaktören Marketta Vartiainen och paret fick två söner. Marketta Klinge översatte flera av makens arbeten till finska och stödde honom alltid i hans verksamhet.

I Matti Klinge har Finland förlorat en nydanande, mångsidig och ovanligt produktiv historiker. Matti Klinges historiesyn var bred och hela hans produktion präglas av ett intresse för vida perspektiv. Han tolkade och analyserade Finlands historia i en europeisk och internationell kontext, vilket inte alltid vann gehör inom historikerskrået. Genomgående teman i Klinges produktion är nationen, idéhistorien, kulturhistorien, personhistorien, universiteten och den akademiska världen. Det är inte lätt att få en överblick över och lokalisera alla de ämnen han berörde i de flertaliga publikationerna. Klinges intressen var talrika och han slutade aldrig samla källmaterial och idéer – och skissera sina följande böcker.

Matti Klinge hade en bred syn på historiskt källmaterial, varierande typer av källor är kännetecknande för hans forskning. Den europeiska litterära kulturen och boktryckarkonsten erbjöd Klinge otaliga inspirationskällor, något som också återspeglades i hans omfattande privata bibliotek. Som källmaterial och utgångspunkter för sina historiska analyser och tolkningar använde Klinge bland annat publicerade

brev och memoarer, diplomatisk korrespondens, politiska pamfletter, tidningar, reseskildringar, akademiska avhandlingar, riksdagsprotokoll, skönlitteratur, annonser, målningar, litografier och föremål, men även byggnader, platser och miljöer, bara för att nämna några exempel.

Litteratur i vid mening låg Klinge varmt om hjärtat. Han uppmanade sina studenter att bli medlemmar av Svenska litteratursällskapet i Finland – och av Finska Litteratursällskapet; nationen Finland var för Klinge odelbar och han verkade själv på båda inhemska nationalspråken. Han var intresserad av hur historia beskrevs och skapades i historiska romaner av exempelvis Leo Tolstoj, Alexandre Dumas, sir Walter Scott och Zacharias Topelius. Till författare som Klinge regelbundet återkom till och som närde hans tänkande hörde Proust, Montaigne och Cervantes. De fördjupade hans syn på det förflutna – och på sättet att skriva historia.

Matti Klinge var de stora syntesernas historiker. Två av dessa synteser är kopplade till Helsingfors universitet: *Studenter och idéer. Studentkåren vid Helsingfors universitet 1828–1960*, 1–4 (1969–1979, på finska 1967–1968) och *Helsingfors universitet 1640–1990*, 1–3 (1988–1991, på finska 1987–1990) är sammantagna en monumental Finlands lärodomshistoria. I dessa verk kan man skönja den centrala linjen i Klinges författarskap, och man känner igen metoden och greppet. Det är fråga om olika kollektiva miljöer, skildrade genom de nätverk aktörerna på scenen bildar. Grundingredienserna är desamma: Finland i centrum, med Sverige och Ryssland som de bestående medaktörerna och katalysatorerna. Metoden återkommer också i biografierna om två av Finlands nationalförfattare, med de talande titlarna *Den politiske Runeberg* (2004) och *Idyll och hot. Zacharias Topelius – hans politik och idéer* (2000) samt i *Furstendömet Idensalmi. Modernitetens projekt hos släkt nätverk i periferi* (2016, på finska 2006). Biografierna gav en modern syn på nationens stormän och förnyade forskningen om dem. Klinge var alltid intresserad av människorna, ett intresse han kombinerade med de stora perspektiven.

I sitt författarskap använde Klinge aldrig begreppet ”Norden” som summan av dagens nordiska stater. För honom var perspektivet alltid större, och han var själv en aktiv aktör i de forskningsnätverk som började undersöka och skriva om Östersjöregionen. Utöver Finland, Sverige och Danmark, ingick här också Ryssland, Baltikum, Polen

och norra Tyskland på ett självklart sätt. Klinge lanserade en djärv komparation med Medelhavsregionen. Hans böcker om Östersjöregionen, främst *Östersjövärlden* (1994) som utkom på åtta språk, väckte därför stort intresse utanför Finland.

Stort genomslag bland en större publik i Finland och Sverige vann Klinge genom några mindre essäsamlingar, i vilka han skickligt sammankopplade Finland som ryskt storfurstendöme med den självständiga republiken: *Runebergs två fosterland* (1983) och *Från lojalism till rysshat* (1988; bägge på finska 1972–1975). Med dessa mycket omdebatterade nytolkningar av Finlands historia blev Klinge på ett självskrivet sätt också i massmedia en återkommande kommentator av Finlands moderna historia. En strid ström skrifter av Klings hand följde under de följande decennierna. Hans enastående närvaro och aktivitet i forskarsamfundet och i offentligheten intygades av att hans publicerade alster fram till frånfallet uppgick till omkring 1 500.

För Matti Klinge var Europa den värld där han självklart rörde sig. Det här syns i hur han positionerade sig som en förespråkare för europeiska kulturvärden och som undervisande professor. Betydelsen av Europas historia och resor i Europa framkommer kanske tydligast i hans essäer, såsom *Euroopassa*, *Pietarissa* (1993) och *Kävelyllä Pariisissa* (1995), i den långa sviten av publicerade dagböcker (1999–2023), men också i memoarerna i sex delar (2012–2021). Klings memoarer är tidsbilder av det Finland han levde i, av resor han gjorde, av människor han mötte och böcker han läste. Därtill belyser memoarerna de metodologiska principer och teoretiska perspektiv Klinge var intresserad av, men som han inte alltid såg nödvändiga att förklara i sina publikationer – vilket också föranledde en del kritik.

I sin undervisning och verksamhet som professor i historia vid Helsingfors universitet betonade Klinge europeiska kulturtraditioner och styrkan av gemensamma institutioner såsom universitet, nationer och studentföreningar – men också betydelsen av gemensamma kulturella värden. Kunskaper i franska, tyska och latin gav tillgång till källmaterial och forskningslitteratur utöver det nationella och det anglosaxiska. Klinge uppmuntrade sina elever till mångsidiga språkstudier, utlandsvistelser och studier vid andra europeiska lärosäten.

En avgörande upplevelse för många av Klings elever var de resor som han företog med studenter och doktorander till Sverige,

Danmark och Ryssland, sedermera också till Baltikum, Tyskland, Polen, Frankrike och Spanien. För sina svenskspråkiga studenter ville han, i Runebergs och Topelius anda, också visa Punkaharju och andra för vår nationella identitet viktiga platser i finska Finland. Klinges pedagogiska sätt att exemplifiera historiska händelser, kollektiva minnen och personer med hjälp av stadsvandringar och besök på minnesplatser öppnade för resenärerna betydelsen av att uppleta även överraskande kontaktytor.

Historikern Matti Klinge lämnade ingen oberörd. Många var också de som inte ville ta till sig de omvärderingar han presenterade av Finlands historia, men desto fler var ändå de som förstod det nya i Klinges perspektivrika texter, även om man inte alltid höll med. Det är också så de flesta minns Matti Klinge i dag: alltid färdig att utmana äldre frågeställningar, alltid beredd att också möta motstånd. Han hade en förmåga att göra alla de ämnen han behandlade i skrift angelägna – här och nu.

År 2004 överraskade Matti Klinge också sin närmaste omgivning med en stor konstutställning med oljemålningar och akvareller. Den följdes av flera, publiktillströmningen var riktigt stor och mottagandet gott. Alla upplevde här en ny, mjukare sida av Matti. Den sidan mötte också hans studenter, för dem ställde han alltid upp. Han såg genuint studenterna som *spes patriae*, fosterlandets hopp, som det står ovanför ingången till Gamla studenthuset i Helsingfors!